

ПОЯСНЕННЯ СВЯТОЇ ЛІТУРГІЇ

(для старшого юнацтва СУМ)

ЗУСТРІЧ 1

Тема: Для чого є потрібна Церква?

1. Вступна вправа:

Ділимо учасників на 4 - особові групи. Кожній з них даємо картку паперу. В середині картки кажемо написати слово "Церква". Потім поодинокі особи (кожна в іншому куті картки) вписують одну думку, яка асоціюється з вписаним на середині листка словом (темою зустрічі).

По закінченні цієї вправи кажемо повернути картку згідно з рухом на який показує годинник. Просимо тепер, щоб кожний дописав нову думку, доповнюючи думку написану колегою чи колежанкою. Картку перевертаємо трикратно, щоб в кожному її куті, кожний з учасників написав свою думку, яка йому асоціюється з вираженим в попередніх реченнях поглядів друзів.

Представники поодиноких груп читають голосно написані речення. Ефектом є зібрання стосунково багатого матеріалу. Появляються властиві сформулювання, як і браки, які під час зустрічі треба поправити. Можливо деяку частину тих відповідей треба буде скоригувати і відповідно в'яснити.

2. Дискусія на тему зібраного матеріалу у вправах.

3. Етапи народження Церкви

Прочитати тексти Євангелії і показати етапи народження Церкви.

а). Ісус проповідував Царство Боже. Це царство в'яснює в притчах: (Мт 13,31-32) (подібне до зернятка гірчиці)

Подібне до закваски (Мт 13,33). Що об'єднює обидві притчі? Об'єднює перетворення середовища (зерно, квас). Динаміка діє лежить у внутрішній структурі, а не у зовнішніх обумовленнях. Сила Церкви є не у т.зв. "багатих середниках" (влада, багатство), але в бідних (віра, любов, служіння).

б). Ісус покликав апостолів (Лк 6,12-16).

(Мт 28,16-20) В якому характері показується Христос в цьому тексті? Який дає апостолам наказ? Що означає обітниця, яку він дав апостолам?

в) Ісус зіслав Святого Духа (Ді 2,1-4). Щоб зрозуміти про що йде мова треба прочитати аж до 43 стишка.

Апостоли становлять початок видимої і організованої спільноти якою є Церква. Так як апостолів послав Христос голосити науку спасіння, так посилав ї їх наступників: єпископів, священників, монахів, монахинь і всіх вірних.

4. Представлення цілого образу Церкви: думки:

- Волею Бога є освячення і спасіння Люду у спільноті. Тією спільнотою вибраною Богом, був на початку ізраїльський народ. Він був прообразом спільноти установленної пізніше через Христа - Церкви.

- Момент народження Церкви - Божого Люду, є зв'язаний із установленням нового Заповіту Бога з людьми.

- Не можливо повністю заакцептувати Христа без акцептації Церкви.

- Церква є спільнотою, яка зберігає єдність вірних з Христом і між собою. Кожний член цієї спільноти є важкий і вартісний, кожний має своє місце і завдання, яке має виконати.

- Всі християни є покликані до святості. Те покликання, реалізується через наслідування Христа, слухання і роздумування над Божим Словом, участь в Святих Тайнах, практикування любові у всіх життєвих ситуаціях (родина, школа, оточення, парафія, також політика).

5. Вправа:

Приносимо із собою клубок вовни. Тримаючи міцно початок нитки, кидаємо клубок наступній особі. Кожна з осіб міцно хватає нитку на своїм боці і далі кидає клубок. Стараємося, щоб він подорожував в різні сторони. Коли всі це виконають тоді підносимо руки в гору не натягуючи нічого, щоб могли побачити чудове "павутиння". За хвилину пропонуємо, щоб декілька вказаних осіб пустили нитку. "Павутиння підлягає знищенню".

На фоні цієї вправи присутні можуть краще зрозуміти роль кожної особи у спільноті і роль спільноти, в співпраці. Така співпраця є потрібна у спільноті, якою є Церква - для добра всіх її членів.

6. Молитва

Приватна; Впровадженням можуть бути рефлексійні питання висказані провідником:

- В який спосіб можеш спричинитися до розвитку Церкви?

- В який спосіб шукаєш вартостей які пропонує Христос?

- В який спосіб ти є відповідальний (а) за свою Церкву - власну спільноту парафіяльну?

- Що зробив (ла) для добра своєї Парафії?

ЗУСТРІЧ 2

Тема: Місце для перебування Бога – Святиня.

Вступ: Святиня це – будова, або місце, яке символізує присутність Бога або богів і є призначене в культових цілях. В Біблії в більшій мірі відноситься до Єрусалимської святині, яку збудував Соломон.

Євр. Слово *hekal* походить з аккадійського екал, яке в свою чергу бере початок з сумерійського¹ Е.Гал (великий дім). Може також означати дім Бога (свагиня), або дім царя (палац). Цим терміном називали дім Вавилонського царя і палац Ахаба. Гору святині називали “*горою Господнього дому*” (Іс 2,2).

Гр. слово *heiron* “свагиня” озн. святиню Артеміди² (Ді 19,27), а в інших випадках відноситься до Єрусалимської святині. Це слово озн. цілий комплекс святині.

Свагиня Соломона – Спочатку хотів її побудувати Давид, але Бог цьому спротивився. Він тільки зібрав матеріал і приготував план будівлі, яку збудував його син Соломон бл. 970 р. до Хр.

Вона складалася з трьох частин:

- місце перед святинею - Улам
- місце святе - Гекал
- найсвятіше місце – Дебір, відділене заслоною.

Свагиня була збудована з кам'яних блоків, гарно отесаних і з кедрового дерева, оздобленого золотом. Цілий комплекс був огорожений великим муром. В Дебірі знаходився Кивот Завіту, в Гекал престіл для кадження, стіл для хліба і десять свічників. Тепер також будується храми з трьох частин.

Цю святиню зруйнував Вавилонський цар Навуходоносор 587-586 рр. до Хр.

1. Прохання до учасників прочитати фрагменти, які розповідають про те, як виглядала святиня (1 Цар 6,14-15. 19-22. 29-32). Добре було б показати ілюстрацію святині Соломона, її план.

2. Учасники оглядають малюнки, фотографії з різних церков, і відповідають котрі найбільше подобаються і чому. Заплющити очі і уявити якусь церкву, яка зробила велике враження. Чим воно було спричинене (спокоєм, тлумом людей, молитвою, простотою). Ведучий також ділиться своїм враженням.

3. Один з учасників читає дальший фрагмент (1 Цар 8,17-20). Ведучий питає, чим була та святиня для Ізраїльтян? (Божий дім, місце перебування Арки) Чому Бог хоче, щоб появлялися святині? (Бо це місце його особливої присутності.).

4. Що є найважливішою функцією святині?

5. Прочитати фрагмент молитви Соломона після побудови святині (1 Цар 8,22-30). Який зміст?

► Має свідомість, що не дивлячись на всю її красу вона не буде мати жодної вартості, якщо в ній не буде перебувати Бог.

¹ **Сумерія** – територія між м. Ніппур і півостровом Перської (Арабійської) затоки (карта 6; J 4). В гору від Ніппуру розпростерлися землі Анкаду. Суммер і Анкад займали цілий шар між ріками Єфраті Тигр, неподалік від Багдаду. І саме тут появилася не тільки перша світовіа цивілізація, але і одна з найпрекрасніших стародавніх культур, яка зробила вплив на всі культури Близького Сходу в тому числі і Ізраїля.

² **Артеміда** – гр. богиня лісів і полювання, а також покровителька вагітних жінок, богиня плідності. Вона опікувалася м. Ефес. В ньому знаходився великий храм в її честь. Він був дуже багатим, тому вважали його одним з семи чудес стародавнього світу.

► Святиня є особливим місцем молитви і Божим домом.

► Бог, який є необмеженим, великим, з любові до людини хоче перебувати в святинях.

6. Потім треба нав'язати до фрагменту 1 Кор. 3,17 – людина є правдивою святиною, її серце є місцем де перебуває Бог. Тому треба піклуватися, щоб серце було чистим. В який спосіб ми можемо це робити? (Святі Тайни, молитва, добрі діла).

7. Молимося 127 Псалмом

Коли євреї повернулися з Вавилонського вигнання (538) то вирішили відбудувати святиню. Праці йшли з перервами. Закінчили відбудову 12 березня 515 року (Єзек. 6,15). Вона мала назву святиня Зоровавела³.

Святиня Ірода – Ірод не зруйнував цієї святині, але перебудував і відновив. Праці почалися 20 р. до Хр. і закінчилися за 1,5 року. Саме до цієї святині ходив Ісус. Тільки священики мали право входити до святині, а до найсвятішого місця (святее святих) тільки первосвященик і то раз в рік (Євр. 9,25). Святиня була знищена 70 року, бо євреї почали повстання і не хотіли піддатися. Тому Тит (римський начальник) наказав знищити святиню. Це сталося в той самий день, коли було спалено першу святиню. Цим самим перестали складати Богові жертви.

Молитва:

³ **Зоровавел** – був потомком Давида. Повернувся з Вавилонського вигнання (Ездр. 2.2) і керував перською провінцією Юди. Він і Осія, найвищий священик, були відповідальними за відбудову єрусалимської святині. Хоча в описі посвячення святині не має про нього згадки. Можливо його усунули від влади Перси з причини вибухнення повстання в Юдеї. Про Зоровавела згадує Матей 1 роз. І Лука 3, в генеалогії Ісуса.

ЗУСТРІЧ 3

Тема: Новозавітня Церква і її різні назви.

Першим християнським храмом була горниця, де Ісус Христос споживав з апостолами Тайну Вечерю. Коли почалися переслідування, то перші християни збиралися на Літургію в своїх приватних домах. У 313 році Костянтин Великий своїм указом дав християнам повну свободу віри. В початках християни на означення свого дому молитви мали різні назви. Тут згадаємо про найважливіші з них.

1. Церква – походить з гр. *ecclesia* що озн., групу громадян, яких покликали обговорити деякі політичні справи. В Новому Завіті, озн., групу віруючих в Ісуса Христа, яких покликали. Перше значення цього слова знаходиться в описі згромадження в м. Ефес, де йшла дискусія про св. Павла і його навчання (Дія 19,32.39.40). Отже воно має подвійне значення: збір-громада вірних і місце збору, тобто дім молитви.. Саме про церкву, як інституцію, говорить Христос до Петра (Мт. 16,18).

Св. Павло в своїх листах регулярно вживав слово *ecclesia* звертаючись до різних спільнот віруючих. Цей термін тільки два рази знаходиться в Євангелії від Матея 18,17 і 16,18.

2. Дім Господній. Є перекладом з гр. *кіріяке*. Звідси нім. *Кірхе*, анг. *Чеч*. Церковний історик Євсевій († б. 340) у життєписі про цісаря Константина Великого називає церкви, які він будував, “Киріяка” – “Доми Господні”.

3. Дім Божий. Грецька мова має ще одну назву на означення храму це – “ойкос теу” – дім Божий. Ця назва взята зі Старого Завіту. В книзі Буття читаємо: “*І злякався Яків і каже: “Яке страшне це місце! Це ніщо інше, як дім Божий, і це ворота небесні”* (28,17).

4. Дім молитви. Цю назву мала єрусалимська святиня. Коли Ісус Христос виганяв міняйлів зі святині в Єрусалимі, то сказав: “*Написано: Дім мій – дім молитви, а ви з нього зробили печеру розбійників*” (Лк 19.48).

В апостольських часах вірні сходилися на молитву до Єрусалимської святині, а Євхаристійну жертву приносили в приватних домах. Згодом будували окремі святині, однак погани в часі переслідувань християн їх знищили.

5. Храм. Від 4 ст., християнська святиня має також назву храму. Протягом трьох перших століть християни старалися не вживати цієї назви, бо так називали величаві поганські святині. Коли ж християнська віра стала панівною то і християни прийняли цю назву за свою.

Були ще деякі місцеві назви. Ось деякі з них:

6. Мартиріон. Грецьке слово “*мартірео*” озн., свідчити, визнавати свою віру. Звідси слово “*мартир*” тобто Христовий свідок, мученик. Тому то церкви чи каплиці побудовані на гробах Мучеників, або в їхню честь, називали “*мартирія*” Цісар Константин Великий збудував у Єрусалимі на горі Голготі храм на честь Христових Страстей і Воскресіння. Історик Євсевій і інші називають той храм “*мартиріон Спасителя*”.

7. Катакомби – цвинтарі. В часі переслідування християни збиралися на свої відправи в підземеллях, які називалися катакомбами, або на цвинтарях, особливо при гробах мучеників. Римська держава вважала їх за святе місце, тому там було спокійно і ніхто християн не переслідував.

Переслідувані християни порозумівалися таємними знаками, які малювали на стінах. Такими знаками були символи: риба (по гр. іхтіс), якір, лодка, голуб, оливна галузка, пальма, ягня з галузкою виноградини і рівнобічний трикутник. Ось значення окремих символів:

Риба; (іхтіс); кожна початкова літера грецького слова означає: Ісус Христос Син Божий Спаситель.

Лодка означає церкву, яка зберігає вірних серед бурхливого моря.

Голуб означає безсмертну людську душу.

Оливна галузка зображує людські чесноти й добрі діла.

Ягня з галузкою виноградини означає самого Христа Спасителя.

Рівнобічний трикутник означає Пресвяту Тройцю.

Коли ж минули часи переслідування то на гробах мучеників побудували храми.

ЗУСТРІЧ 4

Тема: Будова церков (зовнішній і внутрішній вигляд).

Коли закінчилося переслідування то почали будувати храми, там де тільки були християни. Точно невідомо коли появилася перша церква, але відомо, що будували храми Константин і його мати св. Олена. Константин побудував храми у Римі, Нікомедії, Вифлеємі над яскинею Різдва Христового. Св. Олена побудувала на Господньому Гробі церкви св. Анни й Успіння Пресвятої Богородиці, Тайної Вечері на горі Сіон і Вознесіння ГНІХ на Оливній горі.

Вже на початках було заборонена служити в тих храмах, які не були посвячені. Коли церковні громади були поділені на парафії (*гр. парайкія*) то почали будувати парафіяльні церкви, настоятелями яких були постійно проживаючі і відповідальні за порядок у церкві священики, звані парохами.

Церква, що в ній служив митрополит, називалася митрополича катедра. Осідок єпископа, де він відправляв Богослужіння мав назву єпископська катедра. Були також монастирські святині.

Зовнішній вигляд церкви

Всі церкви в давнину були вибагливі й гарно прикрашені.

1. Подовгаста форма

Таку форму має храм св. Софії в Царгороді.

2. Ротонда – округла форма

Церква яку збудував цісар Константин на Господньому гробі у Єрусалимі.

3. Октогон – восьмикутна форма

Велика Церква, що побудував цісар Константин у Антіохії мала форму восьмикутника.

4. Форма хреста

Деякі церкви були побудовані у формі хреста як напр. церква в честь Симеона Стовпника, базиліка св. апостолів у Константинополі.

5. Форма чотирикутника

Старохристиянська форма церков мала вигляд базиліки. Коли Римське Цісарство було поділене на дві частини, Східноримське й Західноримське тоді й будови церков отримали різницю. Християнський Схід прийняв візантійський стиль, а християнський Захід – кілька стилів, між якими на перше місце виходить готичний стиль.

Українська Церква приймаючи християнство з Візантії прийняла й візантійський стиль. Цей стиль відрізняється округлим, півкулястим накриттям церкви, званим куполом або банею. Баня символічно представляє небозвід. На верху бані на середині звичайно будують наче малу будівлю, прикриту малою кулею або грушкою з хрестом на верху.

Для будови Божих храмів християнська громада вибирала почесні місця. Будови були зверненні престолом до сходу сонця, а під час відправи священик і вірні були звернені лицем на схід. Схід сонця символізує світло Христової науки.

Зразком візантійського стилю є церква св. Софії, Божої Премудрости в Константинополі (Стамбулі). Її збудував цісар Юстиніан 532 року. В 1453 році турки захопили Константинополь і перемінили церкву св. Софії на мечеть.

На Заході було кілька стилів: романський, готичний, ренесансовий, бароковий і рококовий. Західні стилі мали деякий вплив на візантійський стиль. Зокрема під їхнім впливом на місцевому національному ґрунті виник славний козацький стиль бароко.

Впродовж двох тисяч років зберігся той самий устрій церкви. Так, як Господь перебуває в трьох Божих особах, так і Христова Церква поділена на три частини.

Поділ храму

Будинок храму на зразок старозавітної святині Соломона мав три головні частини: сіни, головну наву і святилище.

Сіни - притвор

Входимо до церкви через малу прибудова, яка наз. притвор, по нашому сіни. Це місце прикрите дахом, який опирається на чотири або більше стовпів. В давнину воно мало практичне застосування. Там відбували покуту покутники і просили молитов у тих, які входили до церкви. У ньому також перебували катехумени, які приготувалися до св. Хрещення. Тут також під час похоронних служб лежали тіла померлих і відбувалися нічні чування та литії. Крім зовнішнього притвору був ще і внутрішній. У ньому близько входових дверей знаходилася посудина з водою, в котрій вірні, входячи до церкви умивали собі руки на знак чистоти серця й думок. В давнину там переховувалася йорданська вода, якою хрестили дітей або оглашених. У притворі також були науки для оглашених.

Крім оглашених стояли там також грішники, що через гріхи були виключені з Церкви й мусіли часто відбутися велику покуту, щоб знову їх прийняли до Церкви. Тут вони стоячи молилися і просили вірних, щоб за них молилися.

У притворі було також місце для жебраків і тих, що були позбавлені всяких засобів до життя, які просили милостині.

Храм вірних або корабель (нава)

В давнину з притвору до храму вірних провадило троє дверей. Середні двері звалися царськими, бо ними тільки цар входив до храму. Тут він здіймав з себе корону і свою зброю. По боках були північні (входили жінки) і південні двері (входили чоловіки).

Храм вірних це властиво дім молитви. В цій частині храму могли знаходитись тільки охрещені. Тут відбувалися всі Святі Тайни. Вона звичайно мала форму чотирикутника. В деяких церквах вірні мали свої місця залежно від віку, статі, гідності чи стану життя.

Від найдавніших часів чоловіки і жінки стояли в храмі окремо. Дияконіси пильнували дверей, якими входили жінки, а диякони – дверей, котрими входили чоловіки.

Дівиці посвячені Богові і вдовиці мали окреме місце на балконах.

По боках храму є місце для читців і півців, яке називається в типіконах “лики”. Вони зображують небесні лики ангелів, які співами віддають славу Богові. Читців і співців також називають клириками від слова клирос – жереб, який випав на Матвія.

Також на крилосах є хоругви, які символізують небесну опіку в боротьбі зі злом. Вони означають перемогу Церкви Христової над ворогом Його науки.

Солея – іконостас стоїть на підвищеному місці яке називається солея. На солеї в перших віках подавали вірним Св. Причастя. По лівій стороні сиділи піддиякони, четці і півці які прислужували під час служби. По правій стороні у св. Софії в Царгороді стояли трони для царя і єпископів. До 4 століття царі сиділи в святилищі, а пізніше на солеї перед іконостасом.

Солея крім цього всього має практичне значення. Вона дає можливість церковній прислузі зручно виконувати свої обов'язки.

Амвон – походить від гр. слова “анабайно” – виходити на щось. На середині солеї є підвищення, що називається амвон. На амвон не дозволено нікому входити крім священників і дияконів, які читають Євангеліє. Дозволили колись з того місця читати апостола читцям. Але тепер з цього привілею ніхто не користує. Саме з цього місця повинен співати ектенії диякон.

Іконостас – це перегорода, що відділяє храм вірних від вівтаря, або святилища. До 4 століття між храмом вірних і святилищем не було жодної перегороди. В тому часі вірні могли приходити до престолу, щоб там одержати св. Причастя. Та перегорода появилася за царя Константина. Ця перегорода була зроблена із гарно різьблених стовпчиків, у формі решітки. На заході вона залишилася без змін, а на Сході розвинулася в іконостас. Розвиток іконостасу тривав довгі роки. Найбільше розвинувся за царя Юстиніяна († 565). Він наказав у храмі св. Софії поставити в перегороді дванадцять колонок, але набагато вищих від самої перегороди. На них для естетики поставлено брус, потім наказ зобразити ікону Христа і святих.

Ікони в іконостасі У тому часі, коли Русь прийняла за св. Володимира християнську віру, ще не було іконостасу в нинішньому вигляді. Грецькі іконостаси є низькі і мають тільки один ряд ікон. Високі іконостаси розвинулися в Росії, а звідти поширилися на всю слов'янщину. Повний іконостас має 50 ікон.

Перший ряд має 4 ікони: по правій стороні – ікона Христа – Учителя (найважливіша ікона в іконостасі), по лівій – ікона Пресвятої Богородиці з дитятком Ісусом. Коло ікони Христа є ікона храму, а коло Богородиці – св. Миколая. Можуть бути інші.

По правій (південній) стороні намісної ікони є дияконські ворота. З цієї ж сторони є велика ікона святого або празника в чю честь і пам'ять є збудована і присвячена церква. По лівій стороні від Богоматері є північні дияконські ворота, званими паламарськими і з цієї сторони є ікона переважно св. Івана Предтечі, як найбільшого між святими. На південних і північних дияконських воротах є зображені святі ангели, які немов стережуть престіл вічного Бога, або диякони з кадильницями, які немов пригадують, що церковними предметами опікуються диякони.

Над головними іконами в другому ряді є невеликі ікони 12 Господніх і Богородичних празників у році:

1. Різдво Пресвятої Богородиці
2. Вхід у храм Пресвятої Богородиці
3. Благовіщення
4. Різдво Господа нашого Ісуса Христа
5. Стрітєння Господнє
6. Богоявлення
7. Торжественний в'їзд Ісуса Христа в Єрусалим
8. Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа
9. Вознесіння Господнє
10. Зіслання Святого Духа
11. Успіння Божої Матері
12. Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста

Над царськими дверима поміщена ікона Тайної Вечері. В третьому ряді – ікони дванадцятьох Апостолів, а між ними Христос-Пантократор (Вседержитель) на троні, як головних предмет їхньої проповіді. Четвертий ряд творять ікони Пророків, а посередині - Пресвята Богородиця з Дитятком Ісусом, предмет їхніх пророцтв. В п'ятому ряді ікони старозавітних Патріархів, а між ними Бог-Отець зі Сином і Св. Духом. Завершенням

іконостасу є – розп'яття Христове, а коло нього Пресвята Богородиця і Св. Євангелист Йоан.

Іконостас подає нам цілу історію спасіння людського роду. Тут виписаний Старий і Новий Завіти. Тут подана наука св. Євангелія. Митрополит Андрей Шептицький так каже про значення іконостасу: *“Та частина, що за іконостасом, де стоїть престіл і відправляється Служба Божя, це образ неба. А та частина, де стоять люди, це образ Церкви на землі. Іконостас це наче двері до вічного Божого царства”* (Пастирський лист про Церкву. 14.І. 1901 р.).

Царські і дияконські ворота. З храму вірних до святилища через іконостас ведуть троє дверей. По середині іконостасу є великі двокрильні двері, звані царськими, бо ними входить священнослужитель з Дарами, призначеними до освячення. Цей вхід символізує Христа-Царя слави під час в'їзду в Єрусалим. Вони також наз., царськими або райськими, як теж і святими воротами. Два крила символізують старозавітні скрижалі Мойсея, що на них були написані Божі Заповіді.

На царських воротах є зображене: Благовіщення Пресвятій Богородиці і чотири євангелисти, тому що вона першою почула новину про те, що Христос відкрив ворота небесного царства, а потім почали голосити цю новину євангелисти. Ці ворота також наз., великими, бо вони більші від дияконських дверей. Відкриття царських воріт символізує відкриття небесного царства.

Царські ворота завжди закриті завісою. Завіса – це полотно, яке розгортають за допомогою шнура від лівої сторони до правої, або навпаки, або спускаючи згори в низ.

Святилище або віттар

Найсвятіша і найважливіша частина храму це - святилище, бо в ньому на престолі приноситься безкровна жертва.

Греки називають святилище “гагіон” – святе. З латинської мови його називають олтар, тобто “альта ара”, престол на підвищенні.

У поапостольських часах усі вірні без різниці приходили до престолу приймати святе Причастя. Так було ще у III столітті. Однак з часом прийшло обмеження того звичаю. На Сході Ляодікейський Собор дозволяє тільки духовним особам входити в святилище і там причащатися.

Від найдавніших часів свят. було піднесене на один або більше ступенів, щоб вірні могли краще бачити Богослужби. В 4 ст. Константин Великий казав між святилищем і храмом вірних поставити перегороду, бо вірні підходили зблизька до святилища і стісняли священнослужителів. По середині перегороди були двері, що звалися святими. Про це вже була мова.

У східній частині святилища, що мала округлу форму і звалася апсида, стояв на підвищенні трон для єпископа, що зветься “горне сідалище”. Він мав над собою балдахін. По обидвох боках, трохи нижче, були сидження для священників.

Святий престіл

По середині святилища стоїть святий престіл і його можна обійти. Престіл, тому так називається бо на ньому є таїнственно присутній сам Господь, Цар неба і землі. Тому в давнину в кожному храмі був тільки один престіл, як символ одного Бога. Престіл також називають Святою Трапезою. Бо на ньому сам Господь дає на поживу самого себе. Також називається жертвник, бо на ньому приноситься безкровна жертва.

Форма престолу завжди чотирикутна, як символ того, що на ньому готується божественна Трапеза для всіх чотирьох сторін світу. В перших віках престоли звичайно були зроблені з дерева, а від 4 ст. також з каменя. У визначних церквах, як у св. Софії були престоли зроблені навіть із золота і срібла. У величавіших церквах над престолом був балдахін, що спочивав на чотирьох стовпах (напр. у Римі в соборі св. Петра, у Василянській церкві у Жовкві).

На престолах могли бути тільки ті речі, що приписує Церква.

1. Обруси

Здавен престіл накривали двома обрусами (біле полотно). Перший наз. з гр. *катасарка-сорочка* - це спідній обрус, символ обруса-плащаниці, в яку було загорнене Христове тіло в гробі.

Поверх цього спіднього обрусу ложиться антимінс – (анти – замість, менза – стіл, тобто замість стола) – це чотирикутна хустка з полотна, на якій є зображена ікона Ісуса Христа і в яку є вшиті мощі Святих. У чотирьох кутах є зображення чотирьох євангелістів. Він має мати напис для котрої церкви був посвячений і ім'я єпископа, що посвячував. У перших віках не було антимінсів, бо Св. літургії звичайно служилися на гробі Мучеників.

Другий – це верхній обрус - з гр. *індітйон* - одяга, що символізує Христову славу.

Поверх індітйону на престолах повинен бути ілітон. Це є чотирикутна хустка з білого полотна. Він символізує ту хустку, що нею була обв'язана в гробі голова Ісуса Христа. На ілітон ставиться Св. Дари.

На престолах поверх ілітону лежить книга, в якій міститься наука Ісуса Христа і вона зветься Євангеліє. Вона лежить на середині престолу, щоб її всі бачили. Її урочисто виносить коли є торжественні події.

На початках християнства на престолах не ставили кивот. Над престолом звисали голуби, вилиті із срібла, золота або інших цінних металів, а в тих голубах зберігалися Пресвяте Тіло і Чесна Кров нашого Спасителя. В декотрих церквах Пресвяту Євхаристію зберігали в окремих сховищах вмурованих у стіні за престолом, або з боку престолу. Від найдавніших часів перед Св. Тайнами горить вічне світло.

Напрестільний Хрест – св. Хрест символ нашого спасіння. На початках ставили великий хрест за престолом, а пізніше і малий на престолах. Невідомо коли перший раз почали ложити малий хрест на престолах.

Стіл прощення по правій стороні престолу стоїть стіл прощення, званий проскомидійником. На ньому приготуються чесні Дари і правиться перша частина Св. Літургії, що зветься проскомидією, приготуванням.

ЗУСТРІЧ 5

Тема: Чим для мене є свята Літургія?

1. Вправа:

а). Просимо учасників намалювати коло (не користуючись циркулем). Нехай позначать його середину. Проводячи проміння від середини кінця кола, проміння повинно показати, скільки часу присвятили протягом вчорашнього дня всім своїм заняттям (наука, сон, їда, молитва, віддых, спорт, і т.д.)

б). В результаті цього простого заняття учасники наочно переконуються, скільки місця серед інших занять зайняли справи віри (молитва, читання Святого Письма, Служба Божа). Ефектом такого заняття може бути здивування, що так мало місця в їх житті займає Господь Бог. Пережиття цього може змобілізувати до зміни способу поступування і відкрити наново релігійний зміст і новий спосіб поведіння.

2. Вступ.

В центрі нашого релігійного життя повинна бути Служба Божа. Щоб навчитися краще переживати Службу Божу і з користю в ній приймати участь, треба зрозуміти те, що діється в часі Служби Божої. Краще буде тоді добачити в ній Христа. Не буде тоді повторюваною, що якийсь час монотонною... Служба Божа є зустріччю з Христом, де Він правдиво і реально є присутній!

3. Чому Служба Божа займає центральне - найважливіше місце в Церкві? Де шукати її початку? (дискусія).

- Вихід Ізраїля з неволі Єгипетської по 430 роках;
- святкування Пасхи,
- Ісус Христос в цю власне Пасху вклав новий зміст: перед своїми страстями сів з своїми учнями до Пасхальної гостини;
- Можна прочитати фрагмент: Лк. 22, 7-20:
- Наказ Христа відправляти Пасху ретельно дотримували Апостоли, їх наступники, Церква перших століть (переслідування, катакомби; вибирали смерть ніж зраду Ісуса), аж до сьогоднішнього дня.

4. Яка є загальна схема будови Служби Божої? Служба Божа складається з трьох частин (I + II + III).

I. ПРОСКОМИДІЯ:

Священик приготує принесені дари - хліб і вино до переміни Тайни Євхаристії. (слово проскомидія походить від гр. *проскомідзо* - приношу). Обкадження.

II. ЛІТУРГІЯ СЛОВА:

Складається з молитов, читання і пісень, які приготувають вірних до третьої частини, в якій звершується Пресвята Євхаристія.

1). Мирна ектенія (широке прохання за різні людські потреби). Вона називається мирна, тому що священик починає її словами: "В мирі Господеві помолімся". Складається з

дванадцятьох прохань. Закінчується словами звернення до Пресвятої Тройці, Пресвятої Богородиці всіх святих благаючи їх опіки.

2). Перший антифон (співати позмінно). Тому його повинні співати два крилоси. На Св. Літургії співаються троякого роду антифони: повсякденні (щодня) ікобразительні (неділя) і празничні (празники).

3). Єдинородний Сину.

4) Мала ектенія.

5) Малий вхід (свящ. або дякон несе Євангеліє і стає біля царських воріт. Вхід символізує виступ Христа з Божественною наукою, що описана в Євангелії. Потім каже: Премудрість прости. Люди мають бути уважними, мають стояти просто і звернули особливу увагу на євангельську науку.

6) Хор: Прийдіте поклонімося. Ця пісня свідчить про те, що ми радо приймаємо науку Христа і просимо його, щоб нас провадив дорогою Своєї науки до спасіння.

7) Тропарі (*тропо*-звертаю). Звернення до даного святого і підкреслення його заслуг. Кондак (*кондакіон*-малий, короткий). Коротка похвальна пісня в честь Празника або заслуг Святого. Завжди мають закінчуватися піснею в честь Богородиці.

8). Трисвяте. Співається три рази Святий Боже.

9). Алилуя це радісна пісня яка на нашу мову зн. Хваліте Господа. (Обкадження).

10). Читання Євангелія означає виступ Ісуса Христа.

11). Проповідь

12) Велика ектенія.

III. ЛІТУРГІЯ ВІРНИХ

До цього моменту на Літургії були неохрещені, тому за них по деяких церквах правилася ектенія оглашених. Тепер вони виходили з церкви і залишалися тільки вірні. Літургія вірних зображує Христові страсті, смерть, похорон, воскресіння з мертвих, вознесення на небо і другий прихід.

13). Ми херувимів (обкадження). Великий вхід - перенесення тіла Христового з хреста до гробу. (Обкадження). Воно символізує помазання Христового тіла оліями.

14). Ектенія

15). Двері двері в премудрості будьмо уважні. (Двері колись озн. що піддякон стеріг дверей при вході в храм, щоб ніхто з небажаних не увійшов. Тепер це скоріше відносяться до завіси, яка в цей час має відслонюватися. Завіса представляє сторожу, яка стояла при Христовому гробі. Відслонення завіси символізує землетрус і події перед Христовим воскресінням. Також відслонення символізує, що тайна нашого спасіння була від віків закрита і лише відкрилася нам по воскресінні Господа. Символ віри (духовенство цілується в рамена. Поцілунком виявляють любов до Господа і один до одного). Головний служачий підносить в гору воздух і хитає ним над святими Дарами. Це хитання представляє землетрус, що був під час Христового воскресіння.

16). "Свят, свят, свят" взяте від пророка Ісаї 6,3 і з книги Іпокаліпси 4,7-8. Там сказано, що небесні сили безперестанно співають пісню Господу Богу. Тут святі Церква представляє Ангелів яких зображують символічно у вигляді орла, вола, лева і чоловіка. Слово "співаюче" озн. Орла, "викликуючи" – вола, "взиваючи" – лева і "промовляючи" – чоловіка.

17). Молитва перед освяченням. Освячення. Після освячення священнослужителі віддають поклін Пресвятому Тілу і пречистій крові Господній.

18). "Достойно є" Обкадження з чотирьох боків престолу. Священик в молитві голосно поминає верховну церковну владу, ієрархію помісної Церкви.

19). Ектенія.

20). "Отче наш".

21). "Святеє святым" священник підносить агнця, що озн. піднесення нашого Спасителя на хрест. Може бути подане тільки святим людям.

22). Святе Причастя. Обкадження.

23). Благословення чашею зі Святими Тайнами.

24). Єктенія. Заамвонна молитва.

25). Відпуст.

Додаток до зустрічі №5

Пояснення святої Літургії

Св. Літургія ділиться на три частини:

Проскомидія, Літургія оглашених, Літургія вірних.

Проскомидія (Приготування) – це частина, яку священник відправляє за престолом. Вона представляє Різдво ІХ. Події зв'язані з цим такі: Ісус народився поза межами міста, Матір Божа повила Його пеленками і положила в ясла, над вертепом з'явилася зірка тощо...

Саме ці моменти Різдва Іс. Хр. зображає проскомидія. Ніхто не знав де народиться Спаситель, тому і проскомидія правиться не на очах людей, а за престолом. На проскомидійнику свящ. розкладає чашу, дискос, звізду і спис, пізніше бере цілу проскуру, з якої вирізає квадратний шматочок, який називається частицею, або бере вже готову частицю. Ця частиця має ще назву "Агнець" (ягня), тому що у давніх євреїв прообразам Спасителя, заколеного в жертву перед Великоднем було ягня, якого теж заколювали на великодні свята.

Проскура з якої свящ. вирізає частицю, представляє Преч. Діву Марію. Народивши Дитя, Діва поклала Його в ясла, тому свящ. кладе Агнець на дискос. У хвилину коли народився Месія над Вифлеємом з'явилася зірка, тому свящ. кладе на дискос звізду. Преч. Діва повила Ісуса в пеленки, свящ. накриває святий хліб на дискосі покривалом-воздухом. Симеон провіщає смерть Ісуса – і свящ. пробиває списом бік Агнця, промовляючи: "Один з воїнів списом ребра його пробив і відразу полилася кров і вода". Кажучи це, свящ. вливає до чаші вина і декілька крапель води.

Крім Агнця, свящ. вирізає або бере вже готові частиці, і кладе їх біля Агнця на дискосі. Ці частиці зображають Преч. Діву Марію, святих, ангелів, душі в чистилищі і всіх живих, Царем котрих є Ісус. Скінчивши проскомидію свящ. виходить до престолу.

Як бачимо, проскомидія докладно представляє різдво Христове.

Літургія Слова.

Друга частина Літургії: –Літургія слова, яка представляє життя Ісуса Христа з дитинства до того часу, коли Він готується до смерті. Цей період життя Христового поділяється на чотири найважливіші моменти:

1. Життя Ісуса Христа в Назареті до 30-років – (від початку до Єдинородний Сину);
2. Вихід Ісуса на берег ріки Йордан – в пустелю (вихід свящ. із Євангелієм).

3. Хрищення Ісуса в Йордані – (починається із співу “Святий Боже” на честь Пресвятої Тройці – момент Хрищення на Йордані і появи Пресв. Тройці)
4. Проповідь Слова Божого протягом трьох років (Читання Євангелія – символізує повчання Ісуса Христа).

“Благословенне Царство”.

Закінчивши проск. свящ. стає перед престолом, відчиняє царські ворота і низько, аж до землі кланяється Ісусові Христові (в Пресв. Євх), і благословляє кадильницю, якою кадить диякон. Кадить з чотирьох боків престолу, далі виходить дияконськими (північними) дверми і стає перед іконостасом. Коли покадить іконостас, повертається до святилища кадить священнослужителів, повертається до людей і також кадить їх.

Цим дійством диякон. віддає належну пошану ІХ в Пр.Євх, Святим, яких представляють ікони, а також вшановує вірних. У такий спосіб він віддає пошану всій Христовій Церкві - невидимій на небі і видимій на землі. Кадження зображає момент їхнього народження, коли земля наповнилася Божою ласкою, завдяки якій святі перебувають на небі, а ми можемо досягнути його. Як кадило підноситься до гори, так і наші молитви, молитви святих на небі, а також молитви ІХ.

Закінчивши кадження, диякон стає з правого боку від свящ. перед престолом, низько вклоняється Ісусові і починає тихо моляться “Царю небесний”, “Слава во вишніх Богу, і на землі мир, в людях благовоління”. Ці слова промовляються, тому що саме Ангели звістили народження ІХ. Свящ. цілує престол, на якому лежить Євангеліє (котре є ніби вугликом, яке його навчає як має славити Бога), бо розуміє що він недостойний славити Бога

Потім диякон взявши благословення йде перед іконостас і виголошує: “Благослови владико”, а свящ. проголошує “Благословенне царство Отця, і Сина, і Святого духа нині, і повсякчас, і на віки вічні” Свящ. закликає вірних, щоб царство яке Ісус прийшов створити, вірні благословляли, поширювали, дякували за нього. Люди відповідають на це “Амінь” (нехай так буде).

Єктенія Велика або Мирна.

Диякон закликає “В мирі Господеві помолімся” – окрім миру ми не маємо чим поширити це царство, тому молімся, але в мирі, забудьмо про усяких гнів, клопоти і про увесь світ.

Люди відповідають: “Господи помилуй” що означає “Господи змилосьердсь над нами, дай нам спокійно молитися про Царство Боже, щоб воно прийшло до нас”.

Відтак проголошує: “За мир з висот і спасення душ наших Господу помолімся”. Цими словами він закликає, щоб ми молилися про спокій із небесної висоти, про той спокій, який людина відчуває тоді, коли є вільною від гріха. Щоб те Царство Боже було в наших серцях, треба передусім миру в цілому світі, тому закликає вірних: “За мир всього світу, добрий стан святих Божих церков і з’єднання всіх Господу помолімся” (церкви різних обрядів щоб дотримувалися правдивої віри, щоб усі єдналися під одним пастирем. Далі перераховує за кого маємо молитися: “За святих храм цей і тих, що з вірою, благоволінням і страхом Божим входять до нього... Молитися за свою церкву і за тих, що до неї приходять. Під словами “святий храм цей” розуміємо саму будівлю.

Далі молимося за церковну ієрархію, щоб вони не зреклися Церкви і не дали злого прикладу людям. “Молимося за Богом бережений народ наш, за правління і все військо” щоб Господь дав їм силу, мудрість...

Далі молимося за “місто це (село, святу обитель) за всяке місто, країну і за тих, що з вірою живуть у них” Згодом за тимчасові блага які необхідні для підтримання життя людини, а звідси і для забезпечення миру між народами. “Добре поліття, врожай плодів земних і часи мирні” За чисте повітря, щоб не було епідемій, голоду, нестачі в одязі, щоб жили усі в спокої.

Далі за котрих тривожимося, хто знаходиться в небезпеці: “За плаваючих, подорожуючих, нужденних, страждаючих, полонених...” Щоб ми ізбавилися від смутку, щоб були вільні від гніву, нужди, голоду...

На цьому закінчуються прохання, але диякон ще раз благає Бога: “Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, твоєю благодаттю!” До Богородиці, щоб ми віддалися Господу так як вона і святі. Люди: Тобі Господи. Далі йде пояснення чому ми віддаємося під опіку і владу Христа, тому що йому належить усяка слава, честь і поклоніння” Люди закінчують “Амінь”.

Ектенія – гр. ”ектени” – ревно, щира молитва. Існує чотири види ектенії: велика (бо містить аж 12 прохань) або мирна (тому що починається словами: “В мирі Господу помолімся” мала (лише одне прохання: “Ще і ще в мирі Господу помолімся”, сугуба (усильного благання) “Промовмо всі з усієї душі і з усієї мислі нашої промовмо” ектенія-прохання (співаємо “Подай Господи”).

За великою ектенією наступають:

Антифони – вибрані із псалмів вірші, (величаємо Бога старозавітними піснями-псалмами, вони нагадують нам молитви патріархів і пророків, котрі протягом усього свого життя чекали на Месію), які чергуються короткими молитвами або так зв. приспіваними до IX, щоб Він через молитву Матері Божої, і всіх святих або силою своїх заслуг урятував нас.

Є три антифони, вони складені на честь Пресвятої Тройці наприкінці. За першим і другим антифоном виконується мала ектенія, в якій молимося за Божу благодать, і згадавши Преч. Діву Марію і усіх Святих, віддаємося під опіку Ісуса Христа, а наприкінці знову прославляємо Пресвятую Тройцю.

Під час першого антифону свящ. тихо читає молитву першого антифона. Відтак люди співають другий антифон, а свящ. знову читає потиху молитву друг. ант. Після другого ант. люди співають:

“Єдинородний Сину” – у цій пісні коротко розповідається про життя Ісуса Христа, згадуються найголовніші моменти Його життя: втілення, страждання, розп’яття, смерть, наприкінці прохаємо, щоб він спас нас. Опісля слідує мала ектенія, і третій антифон. Свящ читає молитви: одну перед ант. Другу після.

Після антифонів наступає малий вхід, який представляє нам появу Месії. Вище згадувалося про те, що сам початок Служби Божої, аж до малого входу представляє життя Ісуса в Назареті до 30-ти років. Тому на початку Літургії відсутні повчання Ісуса Христа.

Малий вхід.

Скінчивши молитву мал. входу, свящ. дає Євангеліє в обидві руки диякону і йде ззаду нього поза престол, виходячи дияконськими дверима. Під час входу йде паламар (чи служачі) із запаленою свічкою та кадильніцею. Під час входу диякон якщо є такий звичай дає людям цілувати св. Євангеліє. Пізніше стає в царський воротах, обертає св. Євангеліє. Лицем до себе дає цілувати свящ. кажучи: “Благослови владыко святих вхід” а той благословляє. Потім диякон проголошує: “Премудрість прости”.

Цей малий вхід символізує вихід Ісуса Христа на ріку Йордан. Диякон виходячи із закритим Євангелієм бічними дверима у церкву, відтворює вихід ІХ із укриття на ріку Йордан із готовими настановами для людей, але поки що ще їх не проголошує. Те, що свящ. бере Єванг. із престолу означає, що Син Божий узяв своє вчення із неба. Цілуванням св. Євангелії люди показують свою любов і пошану до Месії. Словами “Премудрість прости” диякон. якби каже дивиться, це є книга, в якій знаходиться премудрість Божа, яка навчає нас у що ми повинні вірити, на що в майбутньому можемо надіятися, і як ми повинні любити Бога і свого ближнього.

Словом “прости” диякон закликає нас випростуватися тілесно і духовно, зосередитися на тому, що буде далі сказане, а для цього треба відкинути недобрі думки. У відповідь на це люди обіцяють саме так чинити: “Прийдіте поклонімся...”

А паламар (чи служачі) зображає св. Йоана Предтечу, котрий готував дорогу для Ісуса Христа. Вогонь свічки і кадило означають що ІХ є правдивим світлом і що Він один приніс нам ласку Божу з неба.

Тропарі і кондаки.

Після малого входу люди співають тропарі і кондаки, короткі новозавітні пісні. Слово “тропар” походить від грецького слова, що означає “знак перемоги”, оскільки в церковних тропарях говориться про різні подвиги і перемоги Святих. Однак, дехто вважає, що слово “тропар” озн. “вертатися”, тому що під час співу тропарів використовуються різні гласи.

Слово “кондак” від гр. “малий, короткий”, тому що в ньому зібрані короткі похвали свята або Святого. Є окремі кондаки в честь Господніх свят, окремі в честь свят Богородиці і окремі в честь свят Святих. Перший почав складати кондаки диякон Емеський Роман, котрий жив в VI столітті нашої ери.

Трисвяте.

Вірні прославляють Пресвяту Тройцю пісню: “Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас” (Зр). У свята Різдва Христового, Богоявлення, в Суботу Лазареву, на Великдень і Зелені свята замість “Святий Боже”...співають: “Ті що в Христа христилися і в Христа облеклися, Алилуя” бо саме в ці дні, або надвечір перед цим днем христили оглашених.

Далі свящ. стає за престол на верхнє сідалище (якщо є в церкві) і звідти проголошує після виголосу диякона: “Будьмо уважні” благословить рукою : “Мир усім!”

Прокімен, вірші і Апостол.

Після слів проголошених дияконом., хор співає короткі вірші, які в перекладі з гр. називаються прокіменами. Прокімен це – вірш, в якому кількома словами розповідається про те, яка мудрість буде проголошена з Апостола чи Євангелія. На різні дні є свої прокімени. Напр., на день св. Миколая є такий прокімен: “Праведна людина радіє, веселиться, бо живе з Господом і уповає на Нього” У цих словах сказано, що з того апостола і Євангелія ми повинні навчитися мудрості жити праведно. До того прокімена додається ще один або два вірша. Коли хор закінчить співати прокімен, диякон проголошує: “Премудрість!” на це читець Апостола проголошує, напр., 3 Діянь святих апостолів читання, а диякон ще раз говорить: “Будьмо уважні” що означає, щоб вірні були уважні, не розмовляли, не ходили..

Алилуя і Євангеліє.

Після читання Апостола хор співає Алилуя (“хвалить Бога”). Під час “Алилуя”, як і під час прокімену, також читаються вірші. Напр., на св. Миколая є такі вірші: “Закликали праведні і Господь вислухав їх і від усіх скорбот врятував їх.” Відтак знову “Алилуя”, а пізніше знову вірш: “Щаслива людина, що боїться Господа, бо в заповідях Його возлюбиться дуже.” І знову “Алилуя” Коли хор співає “Алилуя” або ще під час читання Апостола диякон йде до свящ. який знаходиться за престолом, бере у нього благословення і кадить так само, як і на початку Служби Божої.

У неділю або свята після того, як диякон прочитав Євангеліє голоситься певна наука. Після неї наступає:

Єктенія сугуба (усильного благання).

Під час цієї ектенії диякон просить в імені вірних про різні благословення у наших потребах, зокрема благословення для церковної влади. По церковному вона називається “сугубою” тобто з подвійним проханням.

Єктенія слова (оглашених).

Хто ж це такі оглашенні? Це люди, котрі хочуть бути охрещені. Вони приготувалися до хрищення і стояли не в середині церкви, але у притворі. Вони не могли бути на цілій Службі Божій але від самого початку до слів: “Всі оглашенні вийдіть...” Отже в цій ектенії молимося за тих, що приготувалися до Св. Тайни Хрещення.

Літургія вірних.

В Літургії вірних представлена коротка історія останніх днів Ісуса Христа тут на землі. Після того, як оглашенні вийшли ця частина Літургії відправлялася окремо від Літургії оглашених. Тому диякон каже: “Вірні, ще і ще в мирі Господу помолімося” Далі свящ. тихо відмовляє першу молитву вірних. Потім другу молитву. Після цих двох молитов вірних слідує молитва входу і пісня “Ми херувимів”. Свящ. молиться з розпростертими руками, а люди в той час співають пісню “Ми херувимів”. Що представляє ця пісня?

Ми, люди, в даний момент представляємо ангелів – херувимів, так, як вони співаючи трисвяту пісню. Тому ми повинні відкинути всіх тимчасові думки, усі турботи і тривоги, щоб прийняти Царя усім серцем і прославити Його. В цій пісні ми готуємо себе до прийняття Ісуса Христа. Відмовивши молитву входу, під спів Херувимської пісні, диякон бере кадильницю і кадить увесь престол, навколо нього, іконостас і людей. Потім знову повертається до престолу і дає кадильницю свящ, який простягає руки, тримаючи в лівій руці кадильницю і відмовляє тричі “Ми херувимів” за кожним разом уклоняючись.

Закінчивши говорити свящ. йде до проскомидійника. Кадить святі дари, беру в руку чашу з вином, а дискос із хлібом дає диякону, входить через дияконські двері у церкву і через царські двері до – престолу при цьому проголошуючи: Святішого всел. церковну владу по чину і на кінець згадує всіх християн. Кладе чесні дари на престолі накриваючи їх воздухом і кадить. Після входу хор співає “Щоб і Царя всіх ми прийняли...”

Вхід символізує приїзд Ісуса Христа до Єрусалиму, де Його чекала смерть на хресті. Він провістив, що стане жертвою за всіх людей. Так і у відправі після входу настає жертвоприношення за всіх.

Єктенія прохальна.

Після складення на Трапезі принесених чесних Дарів царські ворота закриваються (на знак того, що тіло Христове складено до гробу і привалено гріб каменем) і виголошується перед царськими воротами прохальна єктенія.

Зближається найважливіша частина Літургії, в якій довершується Євхаристія. Літургічні молитви з великою старанністю приготують вірних до цієї важливої події, щоб були примирені між собою і Богом.

Свящ. Звертається до народу: “Мир всім” а люди відповідають: “І духові твоєму” Коли служать більше свящ. То тоді вони обходять Святу Трапезу від правої до лівої сторони, цілують дари і в рамена інших священиків.

Слова: “Двері, двері...” в давнину відносилися до піддиякона, який мав стерегти дверей Божого храму, щоб ніхто з небажаних не зайшов. Тепер цей виголос скоріше відноситься до завіси, яка відслонюється на царських дверях, або коли свящ. махає воздухом. Те, що він махає символізує землетрус і події перед Христовим воскресінням.

Свят, Свят, Свят – ця пісня взята від пророка Ісаї 6,3 і з книги Об’явлення Івана Богослова 4,7-8. Там сказано, що небесні сили безперервно співають Богові пісню слави.

Прийміть їжте...прийміть пийте...

Твоє від твоїх ... Три рази робиться поклін після цього.

Достойно є... під час цієї пісні спочатку свящ. кадить Чесні Дари, а потім диякон кадить три сторони престолу, а також ікону над горним сідалищем і закінчує кадити Чесні Дари. Під час цього свящ. проказує молитви, щоб Господь помилював усіх усопших молитвами

усіх святих. В давнину диякони читали диптихи – це таблички або листки з іменами усопших, що за них відправляється Служба. Диптихи пох. від гр. “діс” – двічі, вдвоє та “птіхи” – складка. Отже імена, які читав диякон були написані на двох табличках. Пізніше з цих диптихів зробили пом'яники померлих, яких згадується під час великого Посту на сорокоустах. Далі свящ. читає молитви в яких є різні прохання.

Диякон продовжує ектенію.

Отче наш.

Коли свящ. підносить агнца, тоді диякон виголошує: “Будьмо уважні” а свящ. продовжує “Святеє святим” Святе це причастя а святим це причастя призначене для святих, тобто тих, що очистили свою душу від гріхів в Тайні Покаяння. Під час пісні “Єдин свят...” диякон входить в святилище і стає з правої сторони свящ.

Православна Церква навчає, що завершення переміни настає в той час, коли свящ. впускає частину агнца в чашу і Тіло Христове лучиться з Його Кров'ю. Католицька Церква навчає, що переміна настає під час слів: “Прийміте їжте і пийте з неї...”

Потім диякон вливає теплу воду до чаші. Приймає від свящ. Святе Тіло і проказує за престолом молитву Вірую. Потім приймає чашу і п'є з неї. Зі страхом Божим і вірою виголошує диякон, але вділяє причастя свящ. Чому ми приступаємо до причастя із зложеними руками, бо так приписує 6 Вселенський собор у 101 правилі.

Благословення святими тайнами є дуже величавою подією. Тому латинники перейняли це до себе і зробили окрему відправу з цього. У нас також це запровадили. Хоча це є на Літургії і не було потреби це робити. Зрештою воно і так не рівняється тому благословенню яке є на Святій Літургії.

Заамвонна молитва.

Диякон бере останню ектенію, а після неї наступає заамвонна молитва, тобто має відбуватися за амвоном. Чи так тепер є? Під час цієї молитви диякон стоїть перед іконою Христа з піднесеним в гору ораром і схиленою головою. Після неї диякон входить до святилища північними дверми і зі страхом споживає святі Дари. На закінчення свящ благословить рукою: “Благословення Господнє на вас...”

Потім наступає відпуст. На кожний день чи то свято є окремий відпуст. Хор співає Амінь. При торжественній Літургії виголошується многолітствіє.

ЗУСТРІЧ 6

Тема: Позичії і рухи в часі Літургії

1. Вправа:

а). Ведучий читає учасникам фрагмент з Книги Буття 28, 10-27, а потім просить, щоб на розданих попередньо чистих листках паперу, намалювали в довільному місці драбину, яка має символізувати сцену сну Якова. Потім по лівій стороні драбини учасники пишуть, що сьогодні до них міг би сказати Бог, якщо б мали подібний сон як Яків. По правій стороні драбини записують, що вони сказали б Богові, якщо б Він прийшов до них у сні.

б). По черзі учасники діляться змістом своїх відповідей, звертаючи увагу на ті, що є подібними. Ведучий або один з учасників записує на дошці або картці паперу (в окремих кутках) відповіді, які повторюються, про Бога і ті, які є звернені до Нього.

в). Учасники застановляються:

- Чи є щось, що ці відповіді об'єднує?

- Чого вони стосуються?

- Чи відрізняються від тих, за поміччю яких звертаємося до наших близьких, знайомих, інших людей?

- Чи це, що каже Бог, відрізняється від цього, що чуємо, коли говорять до нас люди?

Які є ці різниці?

г) На закінчення ведучий поручає учасникам, щоб знову взяли до руки листки з намальованою драбиною і старалися зазначити місце, на якому - на їх думку - знаходяться вони в цій хвилині в дорозі до Бога. Потім просить про позначення на драбині місця, в якому - на їх думку - знаходиться Бог.

Учасники стараються відповісти собі на питання:

- Чи я зближаюся до Бога?

- Чи бачу, що є Бог і де Його бачу?

2. Позичії і рухи.

В нашій особистій зустрічі з Богом можуть нам допомогти певні окреслені постави і рухи. Учасники зустрічі вимінюють постави і рухи, які є під час Літургії, а також стараються надати їм відповідне значення:

а). Позичія стояча - виражає пошану, готовість до служби і жертви. Сягає ще Старого Завіту. Кн. Буття 19,27: *"Авраам устав вранці, пішов на місце і стояв перед Господом"*. Стояча постава на Богослужіннях і при молитві взагалі є символом Христового воскресіння, піднесення духа до неба в радості, а також символізує наше молитовне і духовне воскресіння. Сам Господь каже в Євангелії: *"І коли стоїте на молитві, прощайте..."* (Мк. 11,25). Стоячи ми розмовляємо з достойними особами, стоячи вшановуємо пам'ять померлих дорогих нам осіб, стоячи виголошуємо важливі промови, стоячи старшина видає розпорядки й накази...

б). Позичія на колінах - є поставою честі, прославлення і адорації. У Святому Письмі сказано, що Ісус Христос на оливній горі, *"ставши на коліна, почав молитися"* (Лк 22,41). *"Перед смертю Стефан молився на колінах"* (Ді 7,60).

в). Позичія сидяча - є поставою відпочинку, готовістю до слухання і розважання. В нашій Церкві переважно сидять старші люди.

г). Поклін - є пошаною і щирості. Кн. Буття 17,3: *"І впав Авраам ниць на лице своє, а далі І впав Авраам ниць..."* (17,17). Кн. Ісуса Навина: *"І впав Ісус на лице своє..."* (5,14). Доземні

поклони є тоді, коли хтось приходить до храму і, роблячи на собі знак св. Хреста, цілим своїм тілом падає на землю, дотикається чолом землі. Такі поклони називаються в церковних книгах метанія (покаяння). Доземні поклони вірні роблять під час постів, а переважно у Великий Піст, під час Служби Передшеосвячених дарів, під час покаянного канону Андрея Критського і під час всяких покаянних молитов і Богослужінь, з додатком покаянних молитов Єфрема Сирійського.

Цей звичай зберігся до сьогодні в деяких наших Богослужіннях, обряді рукоположення на священника, при вічних обітах монахів.

- д) Лежання хрестом - є знаком найглибшої адорації і пошани;
- е) Знак миру - означає взаємне вибачення, зичливість, любов;
- ж) Знак Хреста - є символом віри;
- з) Розкладення рук - вказує на адресата молитви - Бога;
- і) Зложення рук - це піднесення думки до Бога;
- к) Биття в груди - символізує очищення серця.

3. Священнослужитель в Літургії.

Три ступені: єпископи, пресвітери, диякони. Всі вони мають назву священнослужителі, тому що через Тайну рукоположення на них сходить благодать Святого Духа для виконання служби у Христовій Церкві. Через цю благодать вони стають достойними відправляти церковні Богослужіння, свящ. і єписк. уділяти Святі Тайни, навчати людей християнської віри, чесного життя та управляти церковними справами.

1. Єпископ це найвищий ступінь у Церкві. Також наз. його архиєреєм, тобто першим священником. Він має владу рукоположувати священників, посвячувати миро і антимінс, цього права не мають священники.

Старші і більш заслужені єпископи дістають назву архиєпископів, митрополитів, які перебувають в столичнім місті. Єпископи давніх столиць Єрусалиму, Константинополя, Риму, Олександрії й Антіохії мають назву патріархатів, яку отримали в перших віках християнства.

2. Священик - є провідником в літургічному зібранні, другим по єпископі, якого з гр. називають ієреєм або пресвітером. Священики підлягають владі єпископа і можуть за благословенням єпископа виконувати всі священнодійства і церковні Богослужіння, окрім винятків вище наведених. Він очолює парафію.

3. Диякон - становить третій і найнищий ступінь священнослужителів. Диякон з гр. ozn. служитель або помічник. Диякон співслужить при Богослужінні з єпископом або свящ. Він виголошує ектенії, бере участь в уділюванні Святих Тайн, однак сам не може виконувати священнодійств. Участь диякона не є обов'язковою при Богослужіннях і тому багато громад обходиться без дияконів.

4. Учасників заохочуємо до дискусії:

Як виглядає Літургія в твоїй парафіяльній церкві? Скільки і які співпрацівники є в ній задіяні?

5. Молитва: Вірую.

ЗУСТРІЧ 7

Тема: Ризи і літургійний посуд.

Ведучий повинен кожен рік, про яку буде говорити, принести на зустріч. Треба також використати знання слухачів на дану тему.

Церковні одяжі вживалися від найдавніших часів. Початок береться ще зі Старого Завіту. *Вихід (28,5), Левит (8,7)*. У перших віках християнства не було означеного кольору в якій свящ. мали одягатися.

1. Які знаємо літургійні ризи?
2. Які кольори і коли вживаються в Літургії?
 - а). білий - колір радості, невинності, святости.
 - Воскресіння. Ціла світла седмиця.
 - б). Золотий -
 - Різдво Христове.
 - Неділі.
 - в). Червоний - царський колір крові, вогню, любові.
 - Великий піст;
 - Свята на честь мучеників.
 - г) Фіолетовий - колір покути і жалоби:
 - На похоронах;
 - Час Великого посту.
 - д) Зелений - колір надії і життя:
 - На зіслання Святого Духа.
 - е) Синій -
 - Богородичні свята.

Священні одяжі - це ті, що їх уживають посвячені Богові особи до богослужбового культу. До тих осіб, що мають вищі священства належать диякони, пресвітери і єпископи.

1. Дияконські одяжі:

Дальматика - довга одяга з широкими рукавами, покриває цілу людину. Це перша одяга яку носять свящ., і єпископ у трохи зміненій формі, під іншими ризами. Дальматика свящ., носить назву стихар. Він символізує чисту й спокійну совість, непорочне життя і духовну радість.

Орар - належить тільки дияконам. Орар - це широкий і довгий пояс, яким диякон перепоясує себе через ліве рамено два рази і раз попід праву руку.

2. Священнича одяга:

Стихар - це та сама одяга, що дальматика для диякона, тільки трохи іншої форми.

Епітрахиль - зветься ще нашійник. Це одяга, яку свящ., надіває на шию і вона спадає через груди свящ., вниз. Він озн., Божу благодать і без нього свящ., не відправляє жодного Богослуження.

Пояс - свящ., опоясується поверх стихаря і епітрахилля. Пояс озн. дар духовної сили від Бога. Він також є символом непорочного життя. Пояс пригадує свящ., ту ленту, якою Христос був перепоясаний під час тайни вечері й омивав ноги апостолам.

Нарукавники - ними свящ., стягає широкі рукави стихаря. Вони мають пригадувати ланцюги, що ними був зв'язаний наш Спаситель. Нарукавники пригадують свящ., що він не повинен надіятися на свої власні сили, але на десницю Всемогучого і Всеблагого Бога.

Фелон - гр. *фелонес*, озн. верхню одягу, яка покриває спідню. Це одяг без рукавів, широка й довга, її одягають через голову. Він має на плечах хрест, як знак спасіння.

Служитель Божественної Літургії зображує нашого Спасителя, який приніс себе в жертву за людський рід. Свящ., одягається у фелон при торжественних Богослуженнях, а саме:

- а) під час уділювання св. Тайн: Хрищення, Миропомазання, Вінчання і Євхаристії;
- б) під час Великої Вечірні і Утрени (неділі і поліелейні свята), Литії;
- в) під час царський часів;
- г) під час похоронних відправ і панахид;
- г) під час Акафістів і молебнів;
- д) під час Великого Водосвяття;
- е) під час виносу Чесного і Животворного Хреста в день Воздвиження і в Хрестопоклінну неділю;
- е) у Велику п'ятницю під час виношення плащаниці і Євангелія, у Велику суботу під час Утрени.

3. Літургійний посуд:

а). **Чаша** - в богослужбових книгах наз. потир, від гр. *потиріон*, тобто посудина до пиття. Чаша пригадує нам страсті і смерть Ісуса Христа. Її використовується в часі Служби Божої. До неї вливається вино і воду під час проскомидії, яка пізніше перетворюється в Пресвяту Кров нашого Спасителя. Отже чаша – це життєдайна посудина, що з неї кормляться священнослужителі пресвятою Кров'ю Спасителя і дають пити вірним, які приступають до святого Причастя. Тому чаша повинна бути золота, срібна або з іншого дорогого металу чи принаймні позолочена.

б). **Дискос** - це посудина у формі тарілки, на підставці, як ніжка. Походить від гр. *діскос* значить глибока тарілка. На ньому відбувається таїнственна дія під час Божественної Літургії, перетворення хліба у Пресвяте Тіло Спасителя. Під час проскомидії свящ. виймає з просфори агнця і ставить на дискосі, а над агнцем ставить звізду. Дискос символізує Вифлеємські ясла в які Христос по народженні був положений.

Тому на ньому часто зображено Дитя Ісус, що лежить у яслах. Крім того дискос також символізує Голгофу, тому то часто зображений на дискосі хрест із розп'ятим Христом Господом.

в). **Звізда** - гр. *астир*, що звисає. Її уживається як символ Вифлеємської звізди, а одночасно має практичне значення, бо захищає зложені на дискосі частини від помішання під час покривання їх покрівцями. Звізда символізує ту звізду, яка привела трьох мудреців з далекого Сходу до Вифлеєму, до ясел, де був зложений Христос.

Крім чаші і дискоса потрібна до Літургії ложечка, копіє, покрівці, губка.

г). **Ложечка** - потрібна до подавання пресвятого Тіла і Крови Господньої вірним під час Причастя. Годиться щоб вона так само була золота, срібна чи хоч позолочена. Вона символізує кліщі, що ними Серафим узяв вогонь з небесного вівтаря, доторкнувся ним уст пророка Ісаї, очистив їх з гріхів і так дозволив йому пророкувати (Іс. 6,6). Розжарений вугіль Тіла і Крови Господньої очищує тіло і душу покутника, що приступає до св. Причастя.

д). **Копіє** - гр. *лонхи* - це ніж з двох боків гострий, яким свящ. знаменує просфору, витинає з неї і проколює агнця. Копіє пригадує те копіє, що ним проколов сотник Христове

ребро. Крім агнця свящ. витинає також і частинці у честь і пам'ять Пресвятої Богородиці, святих і праведних Божих угодників, церковної ієрархії, живих і мертвих, що за них приноситься безкровна жертва.

е). **Покровці (рушнички)** - всіх покрівців є три: одним накривається чашу, другим дискос, а третім чашу і дискос разом. Третій є найбільшим, наз. воздух, тому що немов повітря огортає св. Дари. Всі три покрівці символізують пелени під час Різдва Христового. Але крім цього вони ще мають й інше значення. Напр., під час "Вірую" свящ. потрясає воздухом і воно має пригадувати землетрус, який був під час Воскресіння Господнього. По перенесенні чаші й дискоса на престіл під час великого входу, пелени символізують зняття Господнього тіла з хреста і зложення до гробу. Покровець, що ним був покритий дискос, означає завій, яким було покрито голову Спасителя в гробі. Покровець, що ним прикрита чаша зображає плащаницю, що ним було обвите тіло Спасителя, а воздух, що ним свящ. прикриває чашу і дискос разом, зображує в цей час камінь, яким був припечатаний гріб Спасителя.

є). **Губка** - потрібна для змітання розділеного агнця і частиць з дискоса до чаші.

ж). **Кадильниця** - це посудина у формі плоскої чашки з накривкою. На неї вкладається розжарене вугілля, а на вугілля посипається ладан. Кадильниця виводить свою історію ще зі Старого Завіту.

з). **Підсвічники** - служать для ставлення свічок. Їх уживають для світла на Святій Трапезі, перед іконами Спасителя, Богородиці і святих. Підсвічники є рухомі і нерухомі. Ті, що освячують Святу Трапезу і перед іконами святих мають постійне місце. Але є і рухомі, які свящ. чи єпископ переносить з місця на місце. До рухомих належать двосвічники (дикирій) і трисвічники (трикирій), якими архиерей благословляє вірних під час Архиерейської Літургії.

и). **Лампада** - це посудини, в яких вливають елей і запалюють замість свічок. Семисвічники зі свічками символізують сім дарів Святого Духа.

4. Повторення:

Ведучий показує поодинокі ризи і посуд літургійний, а завданням учасників є надати їм відповідну назву і пояснити до чого служать.

5. Молитва: Спонтанна подяка Богові за Його присутність в нашій житті. Потім спільна молитва "Отче наш".

Допоміжні матеріали:

- 1) Святе Письмо (Старий та Новий Завіти).
- 2) Службник (Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого).
- 3) Федорів, Ю. о. д-р. „Пояснення церковних богослужінь і святих тайн”, Львів 2004.
- 4) Добрянський, І. „Проектування українських церков”, Львів 2005.
- 5) Креховський, Я. „Богослов'я та духовність ікони”, Львів 2002.
- 6) Катрій, Ю. „Наша християнська традиція”, Нью-Йорк 1988.
- 7) Світлини різних церков (бажано різних стилів).
- 8) Клубок вовни.
- 9) Папір (А-4).

PS.: Щоб СУМівці детально змогли ознайомитись із Божественною Літургією бажано під-час катехизацій використовувати літургійні ризи та літургійний посуд.

На одній із гутірок катехизи рекомендовано зробити екскурсію до місцевої святині (якщо така є).

**Підготував о. Йоаким Ковальчук ЧСВВ
/Капелан КМО СУМ/**

www.CYM.org